

Περιεχόμενα

Πρόλογος	15
Εισαγωγή.....	19
1. Πολιτισμική Εγκληματολογία: θεωρητική οπτική και ιστορική εξέλιξη	25
Μια νέα προοπτική της Κριτικής Εγκληματολογίας: η ανάδυση της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.....	25
Το Κέντρο Σύγχρονων Πολιτισμικών Σπουδών του Μπέρμιγχαμ	30
<i>Η συμβολή του Stuart Hall και η ανάλυση της συγκυρίας</i>	32
<i>Οι νεανικοί υποπολιτισμοί</i>	33
Η Εθνική Διάσκεψη για την Απόκλιση (The National Deviance Conference)	37
Η Νέα Εγκληματολογία: μια νέα θεωρία για την παρέκκλιση.....	41
<i>Η αποδόμηση των θετικιστικών προσεγγίσεων – η διαδρομή προς μια νέα κοινωνική θεωρία για την απόκλιση</i>	43
Κριτική και Πολιτισμική Εγκληματολογία: συγκοινωνούντα δοχεία.....	47
2. Ύστερη νεωτερικότητα και κοινωνικός έλεγχος: η οπτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας	51
Η ρευστότητα της νέας εποχής και η οντολογική ανασφάλεια.....	53
Προς ένα μοντέλο «αυταρχικού» κοινωνικού ελέγχου	56
<i>Η οικονομία της ασφάλειας</i>	60
Η ύστερη νεωτερικότητα υπό το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.....	62
3. Έρευνα, θέσεις και βασικοί εκπρόσωποι της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας	65
Τα βασικά πεδία έρευνας της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας	65
<i>Το έγκλημα ως πολιτισμική πρακτική</i>	66
<i>Σύμβολα, παρανομία και καταστολή</i>	68
<i>Υποπολιτισμοί, σύμβολα και η συλλογική εμπειρία</i>	69
<i>Οι πολιτισμικές πρακτικές ως έγκλημα</i>	71

<i>Η επίδραση των ΜΜΕ στην κοινωνική κατασκευή και στην πραγματικότητα του εγκλήματος</i>	73
<i>Η σχέση αναπαράστασης της εικόνας και διάπραξης του εγκλήματος</i>	76
<i>Η καλλιέργεια προσδοκίας για τον έλεγχο του εγκλήματος</i>	77
<i>Ο φόβος και η γοητεία του εγκλήματος</i>	78
<i>Η ιδεολογία και οι αναπαραστάσεις του εγκλήματος</i>	78
<i>Ένα άλλο τρίγωνο του εγκλήματος; εγκληματικότητα, ποινική δικαιοσύνη, ΜΜΕ</i>	80
<i>Ο πολιτισμός της εξουσίας και η σχέση του με το έγκλημα</i>	81
<i>Η γοητεία του εγκλήματος: Ο Katz και η θετική διάσταση της βιωμένης εμπειρίας του εγκλήματος</i>	84
<i>Ζώντας στα όρια: έξαψη και αδρεναλίνη</i>	90
<i>Το καρναβάλι του εγκλήματος</i>	95
<i>Η απελευθερωτική «έφοδος» και το «Μανιφέστο» της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	97
<i>Η Πολιτισμική Εγκληματολογία και τα εγκλήματα των ισχυρών</i>	102
<i>Κρατικά εγκλήματα</i>	104
<i>Εταιρικά εγκλήματα</i>	108
<i>Περιβαλλοντικά εγκλήματα</i>	109
 4. Παραδοσιακές θεωρίες για το έγκλημα και η κριτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας	115
<i>Ο κυρίαρχος εγκληματολογικός λόγος: οι αφετηρίες σκέψης και η κριτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	117
<i>Η Κλασική Σχολή του Ποινικού Δικαίου: ο ορθολογικός εγκληματίας</i>	117
<i>Θεωρία ορθολογικής επιλογής και η επανάκαμψη της ωφελιμιστικής διάστασης του εγκλήματος</i>	121
<i>Η κριτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	124
<i>Η Ιταλική Θετική Σχολή και ο εγκληματίας άνθρωπος</i>	128
<i>Το έργο του Lombroso υπό την οπτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	131
<i>Κοινωνιολογικός θετικισμός: η πόλη, πολιτισμική μεταβίβαση και υποκουλτούρες</i>	134
<i>Η πόλη ως πεδίο έρευνας και εξήγησης του εγκλήματος (Η Οικολογική Σχολή του Σικάγου)</i>	135
<i>Κοινωνική δομή και ανομία</i>	137
<i>Πολιτισμική μεταβίβαση, υποπολιτισμοί και το φαινόμενο των συμμοριών</i>	138
<i>Υπόγειες αξίες και τεχνικές: η θεώρηση των Sykes και Matza</i>	142
<i>Κοινωνιολογικός θετικισμός και η οπτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	143
<i>Η «πόλη» σήμερα υπό το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας</i>	146
<i>Το έργο του Matza και η Πολιτισμική Εγκληματολογία</i>	148

Μια κριτική ανάγνωση του φαινομένου των συμμοριών.....	149
Η θεωρία του Merton υπό το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.....	150
Θεωρίες της σύγκρουσης και η υπέρβαση του θετικισμού.....	152
Κοινωνική αλληλεπίδραση και θεωρία του χαρακτηρισμού (ετικέτας).....	155
Η οπτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.....	157
5. Οι μεθοδολογικοί προσανατολισμοί της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.....	159
Ποιοτική έρευνα και επικίνδυνη γνώση.....	159
Η εθνογραφία στην Πολιτισμική Εγκληματολογία.....	162
Η εγκληματολογική κατανόηση.....	166
Ρευστή εθνογραφία (liquid ethnography).....	167
Η στιγμιαία εθνογραφία.....	169
Η αυτοεθνογραφία.....	170
Εθνογραφική ανάλυση περιεχομένου (ethnographic content analysis).....	172
6. Το παράδειγμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας:	
νέότερες κατευθύνσεις και προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής.....	175
Νέες προοπτικές και κατευθύνσεις στην Πολιτισμική Εγκληματολογία.....	175
Οπτική Εγκληματολογία (Visual Criminology).....	176
Πράσινη Πολιτισμική Εγκληματολογία (Green cultural criminology).....	179
Η διεθνής Πολιτισμική Εγκληματολογία (International cultural criminology)	
και η ανάγκη αποαποικιοποίησης της εγκληματολογίας.....	181
Η Εγκληματολογία των καταδίκων (convict criminology)	
και η σύγκλιση με την Πολιτισμική Εγκληματολογία.....	183
Επιμέρους προοπτικές και κριτικές κατευθύνσεις.....	185
Η προοπτική της πολιτισμικής θυματολογίας.....	189
Η σύνδεση Πολιτισμικής Εγκληματολογίας – θυματολογίας	
και αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	192
Η συνεισφορά της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας στην αντεγκληματική	
πολιτική: προτάσεις και εφαρμογές.....	196
Αντί επιλόγου.....	203
Βιβλιογραφία.....	209
Ξενόγλωσσον.....	209
Ελληνόγλωσσον.....	229

Πρόλογος

Όταν πρωτοεμφανίστηκε ο όρος Πολιτισμική Εγκληματολογία, στις αρχές της δεκαετίας του '90, παρέπεμπε σε μία σειρά από κριτικές μελέτες που είχαν ως αντικείμενο τους υποπολιτισμούς που αναπτύσσονται στις κοινωνικά περιθωριοποιημένες περιοχές των αμερικανικών μητροπόλεων. Έκτοτε, έχει αναδειχθεί σε μία από τις μακροβιότερες τάσεις των κριτικών προσεγγίσεων στη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου. Ο Max Travers (2013) τη χαρακτηρίζει ως το πιο συναρπαστικό διανοητικό κίνημα εντός της Κριτικής Εγκληματολογίας τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Η άποψη αυτή με βρίσκει σύμφωνη, κρίνοντας από το δικό μου «ταξίδι» στις αναγνώσεις και τις έρευνες που πλαισιώνουν το παράδειγμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, ένα ταξίδι γοπηευτικό, με συνεχείς εικόνες, μουσικές, γκράφιτι, συναισθήματα, ένα ταξίδι εξερεύνησης των πιο λεπτών αποχρώσεων του νοήματος και ανακάλυψης νέων εννοιών που ενσωματώνουν την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης δράσης, ένα ταξίδι αμφισβήτησης των καθιερωμένων προτύπων και των κυρίαρχων αντιλήψεων για το έγκλημα, τον νόμο και την τάξη και, τέλος, ένα ταξίδι διεκδίκησης για κοινωνική δικαιοσύνη.

Το «ταξίδι» αυτό ήταν συναρπαστικό, αλλά δεν ήταν εύκολο, γιατί η Πολιτισμική Εγκληματολογία βρίσκεται σε μια συνεχή ανάπτυξη της θεωρητικής οπτικής της λόγω της άναρχης και συμπεριληπτικής της δυναμικής, όπως αναφέρει ο Ferrell (2013). Ο εκάστοτε ερευνητής βρίσκεται μπροστά σε αναδυόμενες προοπτικές που ανατροφοδοτούνται διαρκώς από τη σύγχρονη πραγματικότητα, δεδομένου ότι η Πολιτισμική Εγκληματολογία τοποθετεί το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο μέσα στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής της ύστερης νεωτερικότητας. Η δυναμική αυτή διαπιστώνεται από την πληθώρα ερευνών τα τελευταία χρόνια, που δίνουν έμφαση στις διασταυρώσεις πολιτισμού και εγκλήματος, στις μεταβαλλόμενες πολιτισμικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος από τα μέσα ενημέρωσης, στη βιωμένη εμπειρία του εγκλήματος, στα εγκλήματα των ισχυρών, στα πράσινα εγκλήματα και σε σειρά άλλων ζητημάτων που άπτονται του εγκληματικού φαινομένου. Η παραπάνω θεωρητική και ερευνητική δραστηριότητα υπό το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας φαίνεται να μην αντανakλάται στην ελληνόγλωσση εγκληματολογική βιβλιογραφία, όπως προκύπτει από τις περιορισμένες αναφορές, εκτός μερικών εξαιρέσεων

(βλ. Βιδάλη & Κουλούρης, 2024· Βιδάλη, 2022· Χαλκιά, 2020· Ζαράνης, 2018· Κουκουτσάκη, 2011). Το κενό αυτό έδωσε και το έναυσμα για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου, το οποίο φιλοδοξεί να ανοίξει ένα πεδίο διαλόγου για μια πιο συστηματική ενασχόληση με το επιστημονικό ρεύμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας στην ελληνική εγκληματολογική βιβλιογραφία και έρευνα.

Έχει μια ιδιαίτερη επίσης σημασία να αναφερθώ στο εξώφυλλο του βιβλίου, η επιλογή του οποίου δεν είναι τυχαία, αλλά έχει άμεση σχέση με το αντικείμενο της μελέτης του. Πρόκειται για έναν πίνακα του ζωγράφου Βασίλη Τσιούτσια, στον οποίο απεικονίζεται η Θέμις να κρατάει στο δεξί χέρι της το ξίφος και στο αριστερό τη ζυγαριά. Η Θέμις ήταν κόρη του Ουρανού και της Γαίας και στην ελληνική μυθολογία είναι η θεά της Δικαιοσύνης και της Τάξης. Το όνομα Θέμις προέρχεται από το ρήμα τίθεμαι και σημαίνει αυτό που ισχύει. Η θεά της Δικαιοσύνης απεικονίζεται κατά κανόνα με τα χαρακτηριστικά της σύμβολα: τον ζυγό και το ξίφος. Ο ζυγός συμβολίζει την ισορροπία, την ακριβοδίκαιη στάθμιση των γεγονότων, την αρμονία, ενώ το ξίφος παραπέμπει στην εκτελεστική εξουσία, στην αποφασιστικότητα της δικαιοσύνης και την τιμωρία. Η ανθρωπόμορφη Θέμιδα συνήθως απεικονίζεται με δεμένα τα μάτια, συμβολίζοντας ότι η δικαιοσύνη είναι αμερόληπτη και διαφανής. Εν προκειμένω, ο δημιουργός έχει επιλέξει η Θέμις να μην έχει μάτια δεμένα αλλά ανοικτά.

Παρατηρώντας τον πίνακα κατά τη διάρκεια της συγγραφής του βιβλίου, προσπάθησα να τον «δω» μέσα από το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, όπου προέκυψαν οι παρακάτω συνδέσεις:

Ο πίνακας αποτελεί ένα έργο τέχνης, ένα πολιτισμικό προϊόν. Το νόημα που παράγεται και αποδίδεται στο περιεχόμενό του διαφοροποιείται ανάλογα με το υποκείμενο. Ένα πολιτισμικό προϊόν αποτελεί μια ξεχωριστή βιωμένη εμπειρία, είτε αυτή προέρχεται από τον δημιουργό του ή τον εκάστοτε παρατηρητή του. Πρόκειται για μια διάσταση, που η Πολιτισμική Εγκληματολογία έθεσε στο επίκεντρο της συζήτησης για το έγκλημα και τα συστήματα κοινωνικού ελέγχου. Στην Πολιτισμική Εγκληματολογία, το έγκλημα και ο έλεγχός του τοποθετούνται στο πλαίσιο του πολιτισμού –δηλαδή προσεγγίζονται ως πολιτιστικά προϊόντα– ως δημιουργικές κατασκευές. Εξετάζονται η κουλτούρα και οι ιδέες, οι αξίες, οι πεποιθήσεις και άλλα πολιτισμικά στοιχεία που προσδίδουν νόημα στο έγκλημα και στις διαδικασίες ελέγχου του. Η Πολιτισμική Εγκληματολογία δίνει έμφαση στο νόημα και στην ανθρώπινη δράση –μπορεί να συλλάβει και αποτυπώσει τη φαινομενολογία του εγκλήματος– τα αισθήματα που πλαισιώνουν την εμπειρία του εγκλήματος και από την πλευρά του δράστη και του θύματος.

Μια δεύτερη σκέψη είναι ότι η Πολιτισμική Εγκληματολογία είναι σε θέση να μετατρέψει το ίδιο το πολιτισμικό προϊόν –τον πίνακα εν προκειμένω– σε αντικείμενο έρευνας και να αναδείξει το νόημά του, τον τρόπο και τα σύμβολα μέσα από τα οποία αποτυπώνεται και προσλαμβάνεται η έννοια και η λειτουργία της Δικαιοσύνης. Μια

πολιτισμική ανάλυση του πίνακα θα έθετε στο κάδρο της συζήτησης την παράμετρο του φύλου (γιατί η Θέμις ήταν γυναίκα και όχι άνδρας στην ελληνική μυθολογία;), θα επιδίωκε να αποκωδικοποιήσει τα σύμβολα του ξίφους και της ζυγαριάς, και των νοημάτων που παράγουν, και να διερευνήσει τις εσωτερικές διεργασίες μέσω των οποίων ο δημιουργός επέλεξε να κάνει τη συγκεκριμένη απεικόνιση.

Μια ακόμη σύνδεση εντοπίζει κανείς και στην ίδια την απεικόνιση της Θέμιδος, η οποία, κατά τη γνώμη μου, θα μπορούσε να είναι η αντανάκλαση του τρόπου που προσεγγίζεται το σύστημα της δικαιοσύνης από την Πολιτισμική Εγκληματολογία. Ένα «σώμα» χωρίς ευδιάκριτα όρια, με χρώματα που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, σχήματα αφηρημένα που το ένα διαδέχεται το άλλο, μια ζυγαριά που «χύνεται», ένα ξίφος αραιής σύστασης... ένα ευμετάβλητο σύστημα που διακρίνεται από ρευστότητα. Η Πολιτισμική Εγκληματολογία προσεγγίζει το σύστημα κοινωνικού ελέγχου ως ένα συνονθύλευμα νοημάτων και κατασκευών, και, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ των κανόνων που δημιουργούνται και των κανόνων που παραβιάζονται, μεταξύ του εγκλήματος και των εικόνων των μέσων ενημέρωσης που το αναπαράγουν, μεταξύ της κουλτούρας και των διαδικασιών εγκληματοποίησης. Επίσης, και στις προσεγγίσεις της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας η Δικαιοσύνη δεν «απεικονίζεται» με κλειστά μάτια, γιατί δεν εκλαμβάνεται ως δεδομένη η διαφάνεια και αμεροληψία της, αλλά αντίθετα επιχειρείται να αναδειχθεί η επιλεκτικότητα του συστήματός της, καθώς και οι εξωνομικοί παράγοντες που επιδρούν στις διαδικασίες της απονομής της, όπως είναι η επαγγελματική νοοτροπία, οι σχέσεις εξουσίας, οι κυρίαρχες αντιλήψεις για το έγκλημα και τον εγκληματία, οι ανισότητες κ.λπ.

Στις σελίδες που θα ακολουθήσουν, επιχειρείται να αναδειχθούν τα παραπάνω ζητήματα, με στόχο ο αναγνώστης να έρθει σε επαφή με το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας. Κλείνοντας τον πρόλογο, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις εκδόσεις Τόπος και ειδικά την κα Σεβαστή Μπούμπαλου και τους συνεργάτες της για τη συνδρομή τους, την επιμέλεια αυτής της έκδοσης και συνολικά την εξαιρετική συνεργασία μας. Ευχαριστώ θερμά τον φίλο Βασίλη Τσιούτσια για την άδεια του να συμπεριληφθεί το έργο του στο εξώφυλλο του βιβλίου. Πολλές ευχαριστίες σε όλους όσοι με τις γόνιμες συζητήσεις τους συνέβαλαν στη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου για την υπομονή τους και την υποστήριξή τους σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής και όχι μόνο.